

USING EMOTIONAL INTELLIGENCE STRATEGIES TO DEVELOP CRITICAL THINKING IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Layloxon Xabibullayeva

PhD Student, Nordic International University

✉ layloxonsamijonova0610@gmail.com

Dildoraxon Botirova

Master's Degree Holder, International Islamic Studies Academy of Uzbekistan

Charos Mirxoliqova

PhD. Head of the Department of Management Skills and Leadership Development, Institute for the Study of Youth Issues and Training of Promising Personnel

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17292555>

ARTICLE INFO

Received: 01st October 2025

Accepted: 07th October 2025

Online: 08th October 2025

KEYWORDS

Critical thinking, emotional intelligence, English as a foreign language (EFL), language learning, classroom strategies, cognitive skills, self-awareness, empathy, reflective practice, student engagement.

ABSTRACT

The article is devoted to the integration of critical thinking and emotional intelligence in teaching English as a foreign language (EFL). It emphasizes that emotional barriers such as stress and decreased motivation may hinder the development of critical thinking. Emotional intelligence is considered a key factor in overcoming these difficulties and improving the effectiveness of the learning process. The article proposes approaches to integrating EI and critical thinking in EFL lessons, with a focus on combining theoretical foundations and practical methods to enhance learners' engagement and overall learning outcomes.

INGLIZ TILINI O'QITISHDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH UCHUN EMOTSIONAL INTELLEKT STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH

Layloxon Xabibullayeva

Tayanch doktorant, Nordik Xalqaro universiteti

layloxonsamijonova0610@gmail.com

Dildoraxon Botirova

Magistr, O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

Charos Mirxoliqova

Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli kadrlar tayyorlash instituti Boshqaruv mahorati va yetakchilik ko'nikmalarini rivojlantirish kafedrasini mudiri, Phd

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17292555>

ARTICLE INFO

Received: 01st October 2025

Accepted: 07th October 2025

Online: 08th October 2025

KEYWORDS

ABSTRACT

Ushbu maqolada ingliz tilini chet tili sifatida (EFL) o'qitishda tanqidiy fikrlash va emotsional intellektni uyg'unlashtirish masalasi yoritiladi. Tanqidiy fikrlash

Tanqidiy fikrlash, emotsional intellekt, ingliz tili chet tili sifatida (EFL), til o'rganish, sinfdagi strategiyalar, kognitiv ko'nikmalar, o'zini anglash, hamdardlik (empatiya), reflektiv amaliyot, o'quvchini jalb etish.

o'quvchilarga ma'lumotni tahlil qilish va ongli qarorlar qabul qilish imkonini bersa-da, stress va motivatsiyaning pasayishi kabi hissiy to'siqlar bu jarayonga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, emotsional intellekt o'quvchilarning hissiy muammolarini yengishda va tanqidiy fikrlash samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Maqolada EFL darslarida EI va tanqidiy fikrlashni integratsiya qilishning samarali usullari taklif etilib, nazariy asoslar va amaliy metodlarning uyg'unlashuvi orqali o'quv jarayonining faolligi hamda natijadorligini kuchaytirish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kirish

Bugungi globallashtirish davrida ingliz tili chet tili sifatida (EFL) o'qitilishi faqatgina grammatik va leksik bilimlar bilan cheklanmaydi. Unda XXI asr uchun zarur bo'lgan muhim ko'nikmalar – tanqidiy fikrlash, hamkorlik va muammolarni hal qilish qobiliyatlari ham alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, tanqidiy fikrlash o'quvchilarga ma'lumotni tahlil qilish, dalillarni taqqoslash va ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Biroq ko'plab o'quvchilar stress, xavotir yoki motivatsiyaning pasayishi kabi hissiy qiyinchiliklarga duch kelib, bu ularning tanqidiy fikrlashga doir topshiriqlardagi faoliyatini susaytiradi. Shu bois, hissiy intellekt (EI) ushbu muammolarni yengishda muhim omil hisoblanadi. Ammo amaliyotda ko'pincha o'qituvchilar diqqatni asosan til bilimini rivojlantirishga qaratadi. Hissiy intellekt va tanqidiy fikrlashni uyg'unlashtirish esa yetarlicha o'rganilmagan soha bo'lib qolmoqda. Natijada, o'quvchilar hissiyotlarini boshqara olmaganda, ularning tanqidiy fikrlash samaradorligi ham pasayadi. Shu sababli ushbu maqola EFL darslarida tanqidiy fikrlash faoliyatlariga EI ni integratsiya qilishning samarali yo'llarini taklif etadi. Maqsad – nazariy yondashuvlarni amaliy metodlar bilan uyg'unlashtirish orqali o'quvchilarning umumiy faolligi va natijadorligini oshirishdir.

Adabiyotlar tahlili

Emotsional intellekt

Emotsional intellekt (EI) - bu shaxsning o'z his-tuyg'ularini va boshqalar his-tuyg'ularini tanib olish, tushunish va boshqarish qobiliyatidir. **Emotsional intellekt (EI)** tushunchasi, Goleman, Mayer va Salovey tomonidan ishlab chiqilganidek, beshta asosiy tarkibiy qismni o'z ichiga oladi: **o'zini anglash, o'zini boshqarish, hamdardlik, ijtimoiy ko'nikmalar va motivatsiya**. Ularning barchasi birgalikda shaxsning o'zida va boshqalarda his-tuyg'ularni qanday anglash va boshqarishni tushuntiruvchi keng qamrovli konsepsiyani tashkil etadi. EI faqat hissiyotlarni tanib olish bilan cheklanib qolmaydi, balki hissiyotlardan tafakkurni rivojlantirishda foydalanish, murakkab hissiy jarayonlarni tushunish va ularni samarali boshqarishni ham o'z ichiga oladi.

Daniel Goleman bu tushunchani 1995-yilda ommalashtirgan bo'lib, hayot va mehnatda muvaffaqiyatga erishishda emotsional intellekt ko'pincha kognitiv intellektdan

ikki baravar muhimroq ekanini ta'kidlaydi. Uning **ijroga yo'naltirilgan modeli** shuni ko'rsatadiki, EI insonning o'z hissiyotlarini va munosabatlarini nazorat qilish qobiliyati orqali ishdagi munosabatlarni yaxshilaydi, muammolarni yechishda yordam beradi va umumiy samaradorlikni oshiradi. Goleman EI ni quyidagicha ta'riflaydi: *"O'z hissiyotlarini, boshqalarning hissiyotlarini hamda guruhlarning hissiyotlarini aniqlash, baholash va boshqarish qobiliyati."*

Mayer va Saloveyning **qobiliyat modeli** bu tushunchani yanada chuqurlashtiradi va to'rtta aniq hissiyotga oid qobiliyatlarni ajratib ko'rsatadi: hissiyotlarni to'g'ri idrok etish, hissiyotlardan tafakkurni rivojlantirishda foydalanish, hissiy ma'nolarni tushunish va hissiyotlarni o'zida hamda boshqalarda boshqarish. Ularning modeli EI ni vaqt o'tishi va tajriba ortishi bilan rivojlanadigan **integratsiyalashgan kognitiv qobiliyat** sifatida ko'rsatadi. Bu yondashuvda hissiy idrok va ifoda asosiy poydevor sifatida qaraladi, samarali hissiyotlarni boshqarish esa shaxsning kengroq xarakteri va maqsadlari bilan uzviy bog'liqdir.

EI ning **aralash modellari**, xususan Bar-On va Golemanniki, hissiy qobiliyatlarni optimizm, stressga chidamlilik va motivatsiya kabi shaxsiy xususiyatlar bilan uyg'unlashtiradi. Bu yondashuvlarda EI shaxsning turli hayot sohalarida qo'llaniladigan va rivojlantirilishi mumkin bo'lgan kompetensiyalar majmuasi sifatida qaraladi. Bu kompetensiyalar yetakchilik, ta'limdagi muvaffaqiyat va ijtimoiy faoliyatga sezilarli darajada hissa qo'shadi. Ayniqsa, Goleman o'zining aralash modelida **o'zini ichki rag'batlantirishni** alohida ajratib ko'rsatadi va uni hissiy boshqaruv hamda munosabatlarni yo'lga qo'yishda muhim omil sifatida ta'riflaydi.

Bundan tashqari, emotsional intellekt hissiyotlardan fikrlashni rivojlantirishda foydalanishga yordam beradi, bu esa ijodiy muammolarni hal qilish va moslashuvchan qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Hissiy va kognitiv funksiyalarning bunday uyg'unlashuvi shaxsiy hamda ijtimoiy muammolarni samarali boshqarishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

O'zbek tadqiqotchilaridan Otamuratov va Ochilova (2022) - emotsional intellekt (EI) stressni boshqarish, hissiy reaksiyalarni nazorat qilish va muvozanatli ijtimoiy munosabatlarni saqlash orqali ruhiy va jismoniy salomatlikni qo'llab-quvvatlashini ta'kidlashgan.

Tanqidiy fikrlash (TF)

Tanqidiy fikrlash (TF) ta'lim sohasida keng tadqiq etilgan bo'lib, uning mazmuni turli olimlar tomonidan turlicha ta'riflangan. Bu esa TFning ko'p qirrali tabiati va, ayniqsa, ingliz tili chet tili sifatida (EFL) o'qitilishida tutgan muhim o'rnini ko'rsatadi. Ennis (1985) TFni "nimaga ishonish yoki qanday yo'l tutish kerakligini aniqlashga qaratilgan oqilona va izchil tafakkur" sifatida izohlaydi. Bu ta'rif TFning qaror qabul qilishda asosli va ongli yondashuvni taqozo etishini ta'kidlaydi.

Facione (1990) esa TFni yanada kengroq tushuntiradi. Uning fikricha, tanqidiy fikrlash ikki asosiy jihatdan tarkib topadi: kognitiv ko'nikmalar (masalan, tahlil, baholash va xulosaga kelish) hamda ushbu ko'nikmalardan foydalanishga bo'lgan ichki moyillik yoki intilish. Demak, TF faqat intellektual malakalar majmui emas, balki ularni amaliyotda qo'llashga bo'lgan ongli istak va motivatsiyani ham qamrab oladi.

Paul va Elder (2002) esa TFni “intizomli va o‘zini o‘zi boshqaruvchi tafakkur” sifatida ta’riflaydi. Ularning yondashuvida metakognitsiya — ya’ni shaxs o‘z fikrlash jarayonini ongli ravishda boshqarishi — muhim o‘rin tutadi. Bu yondashuv tafakkurda aniqlik, mantiqiy izchillik va dalillarga asoslanganlikni ta’minlashga qaratilgan. Mazkur ta’rif EFL ta’limiga ayniqsa mos keladi, chunki til o‘rganuvchilar o‘z tushunchalarini kuzatib, xatolarini tahlil qilib va fikrlarini izchil shakllantirib borishlari talab etiladi.

Tanqidiy fikrlashning EFL ta’limidagi o‘rni

Tanqidiy fikrlash (TF) til o‘rganishda muhim rol o‘ynab, o‘quvchilarda tahliliy yondashuvni shakllantirish orqali asosiy to‘rt ko‘nikma — o‘qish, yozish, gapirish va tinglash — rivojlanishiga yordam beradi. O‘qishda TF matnni tanqidiy baholash, asosiy g‘oyalarni aniqlash va undagi yashirin tarafkashlik yoki taxminlarni sezish imkonini beradi (Facione, 2011). Yozishda esa talabalar TF orqali mantiqan izchil, dalillar bilan asoslangan argumentlar tuzadilar, bu esa matnning aniqligi va ishonchliligini oshiradi (Paul & Elder, 2008). Gapirishda TF talabalarni mulohazali muloqotga chorlab, fikrlarni ravon ifodalash va munozara yoki bahsda mazmunli javob qaytarish qobiliyatini rivojlantiradi (Tsui, 2002). Tinglashda esa TF o‘quvchilarga asosiy nuqtalarga e’tibor qaratish va taqdim etilgan ma’lumotning ishonchliligi hamda haqqoniyligini baholash imkonini beradi (Vandergrift & Goh, 2012).

Til ko‘nikmalarini rivojlantirishdan tashqari, TF o‘quvchilarda ijodkorlik, muammoni hal qilish va dalillash qobiliyatlarini ham mustahkamlaydi (Ennis, 2011). TF vazifalariga jalb etilgan talabalar innovatsion fikrlashni mashq qiladilar, samarali strategiyalar yordamida muammolarni yechadilar va dalillarga asoslangan mantiqiy fikrlarni taqdim etadilar. Ushbu qobiliyatlar nafaqat akademik muvaffaqiyat uchun, balki turli real hayotiy vaziyatlarda samarali muloqot qilish uchun ham zarurdir (Abrami va boshq., 2008).

O‘zbek olimlari ham tanqidiy fikrlash va zamonaviy ta’lim jarayoni haqida ko‘plab tadqiqotlar olib borgan. Jumladan, D. Amirovaning ta’kidlashicha, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish talabalarning mustaqil tahliliy faoliyatini faollashtirish, turli nuqtayi nazarlarni solishtira olish, dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish hamda muammolarga ijodiy yechim topishga qodir shaxs sifatida shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Shu bois, innovatsion ta’lim sharoitida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish nafaqat kasbiy tayyorgarlik, balki shaxsiy va ijtimoiy faoliyat samaradorligini ham oshiradi” (Amirova, 2025)

Biroq, EFL ta’limida TFni rivojlantirish qator qiyinchiliklarni ham keltirib chiqaradi. Til bilish darajasining pastligi ko‘pincha o‘quvchilarning murakkab fikrlarni ifodalash va tanqidiy muloqotda faol ishtirok etish qobiliyatini cheklaydi (Kabilan, 2000). Bundan tashqari, madaniy omillar ham talabalar tomonidan g‘oyalarni so‘roq qilish yoki erkin bahsda qatnashishga bo‘lgan tayyorlikni ta’sir ostiga olishi mumkin, chunki ayrim madaniyatlarda hokimiyatga hurmat va kelishuvchanlikka urg‘u berilib, bahsli muloqot kamroq rag‘batlantiriladi (Lin, 2009). Shu sababli EFL o‘qituvchilari scaffolding texnikalaridan foydalanib, madaniy jihatdan mos pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqishlari zarur. Bu o‘quvchilarning TF ko‘nikmalarini bosqichma-bosqich va samarali shakllantirish imkonini beradi (Lai, 2011).

Emotsional intellekt (EI) va tanqidiy fikrlash (TF) o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik

So'nggi yillarda emotsional intellekt va tanqidiy fikrlashning o'zaro aloqasi ilmiy izlanishlarda tobora ko'proq muhokama qilinmoqda. Nazariy yondashuvlar ham, amaliy tadqiqotlar ham bu ikki tushuncha bir-birini to'ldirishi va o'quvchilarning kognitiv hamda emotsional salohiyatini kuchaytirishini ko'rsatmoqda. Tadqiqotlar EI va TF ning samarali o'qish jarayoni va ongli qaror qabul qilishdagi qo'shma ahamiyatini alohida ta'kidlaydi.

Nazariy asoslar

Emotsional intellekt o'quvchining emotsional barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bu esa diqqatni jamlash, xotirani mustahkamlash va mantiqiy tafakkur kabi asosiy kognitiv jarayonlarni qo'llab-quvvatlaydi. Ana shu jarayonlar TF ning poydevorini tashkil etadi, chunki tanqidiy fikrlash nafaqat intellektual izchillikni, balki emotsiyalarni boshqarish qobiliyatini ham talab qiladi. Aynan shu jihat obyektiv va xolis qaror qabul qilishni ta'minlaydi.

Goleman (2001) EI ni besh asosiy komponent orqali izohlaydi: o'z-o'zini anglash, o'zini boshqarish, motivatsiya, empatiya va ijtimoiy ko'nikmalar. Bu elementlar stressni kamaytirib, o'quv jarayonida ichki motivatsiyani kuchaytiradi. To'g'ridan-to'g'ri EI va TF ni bog'lovchi tadqiqotlar ko'p bo'lmasa-da, Goleman nazariyasi EI ni o'quvchini mustaqil, intizomli va tahliliy fikrlashga yo'naltiruvchi muhim psixologik resurs sifatida ko'rsatadi. Boshqa yondashuvlar ham shuni ta'kidlaydiki, agar emotsiyalarni boshqarish yetarli bo'lmasa, o'quvchilar intellektual tavakkalchilikdan qochadi, natijada esa TF faoliyatida passivlik yuzaga keladi.

Amaliy dalillar

Amaliy tadqiqotlar ham bu nazariy qarashlarni tasdiqlaydi. Masalan, Husnaini va Cahyani (2021) universitetning iqtisod yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarda EI, o'quv motivatsiyasi va mustaqillikning TF ga ta'sirini o'rgangan. Ularning natijalariga ko'ra, uchala omil ham TF ga ta'sir ko'rsatgan bo'lsa-da, eng kuchli prognozlovchi omil aynan emotsional intellekt bo'lgan. EI darajasi yuqori bo'lgan talabalar o'z o'qish jarayonida ko'proq mustaqillik ko'rsatgan, murakkab muammolarni tahlil qilishda esa yuqori darajadagi tafakkur qobiliyatlarini namoyon etgan.

Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, emotsiyalarni boshqarish o'quvchilarning qiyin intellektual topshiriqlarga faol kirishishini rag'batlantiradi. Shuningdek, EI tashvish darajasini pasaytiradi, diqqatni jamlashni osonlashtiradi va talabalarni tanqidiy tahlil jarayoniga barqaror jalb etadi.

Aynan ingliz tili ta'limi bilan bog'liq tadqiqot Fridrih tomonidan 2023-yilda o'tkazilgan. Fridrih (2023) "Graphic Voices" loyihasi doirasida tadqiqot o'tkazib, emotsional intellekt (EI), tanqidiy fikrlash (TF) va akademik faollik o'rtasidagi munosabatni o'rgandi. Tadqiqot jarayonida Ukraina va AQShdan talabalarning ishtirokida turli ijtimoiy mavzularda hikoya qilish, grafik san'at va onlayn hamkorlik asosida muhokamalar tashkil etildi. Dastlabki natijalar shuni ko'rsatdiki, EI darajasi yuqori bo'lgan talabalar TF topshiriqlarida faolroq ishtirok etgan hamda umumiy akademik faolliklari yuqori bo'lgan. Muhimi, tadqiqot EI ning TF ga ijobiy ta'sir ko'rsatishini, TF esa o'z navbatida akademik faollikni oshirishini aniqladi. Bu esa EFL ta'lim jarayonida ushbu uch omilning o'zaro uzviy bog'liqligini yaqqol ko'rsatib berdi.

Til darslarida emotsional intellektni integratsiya qilishning metodik asoslari

Til ta'limiga emotsional intellektni (EI) qo'shish o'quvchilarda nafaqat emotsional, balki kognitiv ko'nikmalarni ham, jumladan tanqidiy fikrlashni (TF), rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. EFL sinflarida EI ni samarali integratsiya qilish o'z-o'zini anglash, empatiya, ijtimoiy ko'nikmalar va emotsional boshqaruvni shakllantirishga qaratilgan turli mashg'ulotlar orqali amalga oshirilishi mumkin.

O'z-o'zini anglash mashg'ulotlari

O'z-o'zini anglash — EI ni shakllantirishning birinchi bosqichi hisoblanadi. Masalan, kundalik yozuvlari orqali o'quvchilar o'z his-tuyg'ulari, o'quv tajribalari va qiyinchiliklarini ifodalash imkoniyatiga ega bo'lib, bu ularda metakognitiv anglash va emotsional boshqaruvni kuchaytiradi (Pishghadam, Khajavy, & Navari, 2021). Shuningdek, dars boshida "emotsional check-in" (masalan, kayfiyatini emoji yoki ramz orqali ifodalash) o'quvchilarni darsga emotsional jihatdan tayyorlash va faol ishtirokini oshirishda samarali hisoblanadi (Brackett, Rivers, & Salovey, 2011). Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarda emotsiyalarni anglash va boshqarishni shakllantiradi, bu esa diqqatni jamlash va ochiq fikrlashni talab qiluvchi TF topshiriqlari uchun zarurdir.

Empatiyaga yo'naltirilgan rolli o'yinlar

Rolli o'yinlar talabalarni turli nuqtai nazarlarni qabul qilishga undaydi va shu orqali empatiyani rivojlantiradi. Bu EI ning asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. O'quvchilar boshqa pozitsiyadan dalil keltirish orqali nafaqat emotsional tushunishni, balki TF ko'nikmalarini — taqqoslash, baholash va turli g'oyalarni umumlashtirishni — ham rivojlantiradi (Zins, Weissberg, Wang, & Walberg, 2004). Bunday yondashuv tolerantlik va analitik fikrlashni mashq qildirish imkonini beradi.

Guruhiy qaror qabul qilish topshiriqlari

Guruhda qaror qabul qilish mashg'ulotlari EI va TF ni uyg'unlashtirishning samarali usullaridan biridir. Bunday vazifalar o'quvchilardan birgalikda muammo hal qilish, dalillar keltirish va kelishuvga erishishni talab qiladi. Jarayon davomida ular ijtimoiy ko'nikmalarni mashq qiladi va mantiqiy tafakkurdan foydalanadi (Mayer, Salovey, & Caruso, 2008). Bunday faoliyatlar real hayotiy sharoitlarni modellashtiradi va o'quvchilarda emotsional anglash bilan tanqidiy baholashni muvozanatlashtirishni ta'minlaydi.

Mindfulness mashg'ulotlari (ya'ni ongli xabardorlik, hozirgi onga e'tibor qaratish mashqlari)

Darslarda qisqa mindfulness mashqlarini qo'llash stressni kamaytiradi va diqqatni oshiradi, bu esa TF ning muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun zarurdir (Zeidan, Johnson, Diamond, David, & Goolkasian, 2010). Masalan, chuqur nafas olish, qisqa meditatsiya yoki o'quvchini hozirgi lahzaga diqqatini qaratishga undovchi mashqlar emotsional boshqaruvni kuchaytiradi va sinfda tinch, diqqatli muhit yaratadi.

Tanqidiy fikrlash faoliyatlarini emotsional intellekt strategiyalari bilan integratsiya qilish

EFL darslarida ham tanqidiy fikrlash (TF), ham emotsional intellektni (EI) samarali rivojlantirish uchun kognitiv va emotsional salohiyatni bir vaqtning o'zida

shakllantiruvchi faoliyatlarni uyg'unlashtirish zarur. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday integratsiyalashgan pedagogik yondashuvlar o'quvchilarning umumiy ishtiroki va ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali hisoblanadi.

Munozara

Munozara va bahs-munozaraga asoslangan metodlar TF ni shakllantirishda muhim vosita bo'lib, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, dalillarni asoslash va turli nuqtai nazarlarni tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi (Khabibullaeva, 2025). Shu bilan birga, munozaralar EI ko'nikmalarini ham mustahkamlaydi — masalan, tinglash jarayonida hurmat va sabrni rivojlantiradi, bu esa emotsional boshqaruv va empatiya uchun zarurdir (Johnson & Johnson, 1995). Natijada talabalar bir vaqtning o'zida mulohazali va hurmatli tarzda bahs olib borishni o'rganadilar, shu bilan birga o'z tanqidiy tafakkur qobiliyatlarini ham chuqurlashtiradilar (Kennedy, 2007).

Muammoni hal qilish o'yinlari

"Escape room" kabi muammoni hal qilishga qaratilgan o'yinlar EI ni rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega, chunki ular hamkorlik, samarali muloqot va nizolarni boshqarish kabi ijtimoiy ko'nikmalarni talab qiladi (Durlak va boshq., 2011). Shu bilan birga, bu o'yinlar o'quvchilarni ijodiy yechim topishga undaydi va vaqt cheklovida TF ko'nikmalarini — innovatsion yondashuv va tahliliy fikrlashni — rivojlantirishga yordam beradi (Jackson & Kleitman, 2014). Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarni to'liq jalb qiladi va ularning kognitiv hamda emotsional rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratadi.

O'quvchilararo fikr-mulohaza (peer feedback)

O'zaro fikr-mulohaza almashish mashg'ulotlari EI ni rivojlantirishda muhim bo'lib, talabalar konstruktiv tanqidni berish va qabul qilish jarayonida empatiya va bardoshlilikni mashq qiladilar (Nicol & Macfarlane-Dick, 2006). Shu bilan birga, o'zaro tahlil TF ni ham rivojlantiradi, chunki talabalar boshqalarning ishini mezon va dalillarga asoslanib baholashlari, analitik fikrlash va refleksiya qilishlari talab etiladi (Van den Berg, Admiraal, & Pilot, 2006).

EFL darslarida emotsional intellekt va tanqidiy fikrlashni integratsiya qilish uchun amaliy model

Nazariy qarashlar va amaliy tadqiqotlarga asoslanib, EFL ta'limida emotsional intellekt (EI) strategiyalarini tanqidiy fikrlash (TF) faoliyatlari bilan samarali uyg'unlashtirish uchun uch bosqichli sodda va amaliy model taklif etiladi. Ushbu model o'quvchilarning emotsional tayyorgarligi, kognitiv faolligi va reflektiv qobiliyatlarini qo'llab-quvvatlash orqali ularning har tomonlama rivojlanishini maqsad qiladi.

1-bosqich: Emotsional tayyorgarlik

Birinchi bosqich o'quvchilarni TF topshiriqlariga tayyorlash uchun ularning emotsional holatini boshqarishga qaratiladi. Masalan, **self-check-in** mashqlari orqali talabalar o'z joriy kayfiyatlarini baholash va ifodalash orqali o'z-o'zini anglash hamda emotsional boshqaruvni rivojlantiradilar (Brackett, Rivers, & Salovey, 2011). Shuningdek, qisqa stressni kamaytirish mashqlari — mindfulness (ongli xabardorlik) yoki nafas mashqlari — tashvishni pasaytirib, diqqatni jamlashni kuchaytiradi (Zeidan, Johnson, Diamond, David, & Goolkasian, 2010). Bu bosqich TF uchun zarur bo'lgan barqaror va ochiq fikrlash muhitini yaratadi.

2-bosqich: Tanqidiy fikrlash faoliyati

Ikkinchi bosqichda talabalar TF ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan murakkab topshiriqlarga jalb qilinadi. Masalan, tuzilgan munozaralar, muammoni hal qilish o'yinlari va analitik mashqlar talabalarni ma'lumotni chuqur tahlil qilishga, turli nuqtai nazarlarni baholashga va mantiqiy dalillar asosida xulosalar chiqarishga undaydi (Kennedy, 2007). Bunday faoliyatlar nafaqat TF ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki birinchi bosqichda shakllangan emotsional boshqaruv va ijtimoiy muloqot qobiliyatlarini amalda qo'llash imkonini beradi.

3-bosqich: Refleksiya va empatiya

Uchinchi bosqichda talabalar refleksiya va empatiyaga jalb qilinadi. Bu jarayon ularga o'zlarining ham, boshqalarning ham emotsional javoblari va kognitiv yondashuvlarini baholash imkonini beradi. Yo'naltirilgan kundalik yozish yoki o'zaro fikr-mulohaza (peer feedback) mashg'ulotlari talabalarni turli nuqtai nazar va emotsional reaksiyalarni hisobga olishga undaydi, bu esa metakognitiv anglash va empatiyani kuchaytiradi (Nicol & Macfarlane-Dick, 2006; Van den Berg, Admiraal, & Pilot, 2006). Ushbu bosqich EI va TF ni uyg'unlashtirib, o'quvchilarni kelajakdagi murakkab vazifalarga yaxshiroq tayyorlaydi.

Emotsional intellekt (EI) va tanqidiy fikrlash (TF) bir-birini to'ldiruvchi va o'zaro mustahkamlovchi ikki muhim ko'nikma bo'lib, samarali ta'lim va muloqot uchun, ayniqsa EFL (Ingliz tili chet tili sifatida) kontekstida alohida ahamiyatga ega. EI o'quvchilarga o'z emotsiyalarini anglash, tushunish va boshqarish hamda boshqalarga nisbatan empatiya bilan yondashish imkonini beradi. Bu esa intizomli, reflektiv va obyektiv TF uchun psixologik poydevor yaratadi. Shu bilan birga, TF o'quvchilarning dalillarni tahlil qilish, mantiqiy xulosalar chiqarish va turli nuqtai nazarlarni hisobga olish qobiliyatini rivojlantiradi. Ushbu ko'nikmalarning integratsiyasi nafaqat intellektual qat'iyatni, balki emotsional barqarorlikni ham ta'minlab, o'quvchilarga murakkab kognitiv vazifalarda mazmunli ishtirok etish imkonini beradi.

EFL darslarida EI strategiyalarini TF faoliyatlariga ongli tarzda qo'shish o'quvchilarning ishtiroki, motivatsiyasi va samaradorligini oshirishi isbotlangan. Masalan, o'z-o'zini anglash mashqlari, empatiya asosidagi rolli o'yinlar, jamoaviy muammoni hal qilish topshiriqlari, munozaralar va o'zaro fikr-mulohaza almashish jarayonlari bir vaqtning o'zida emotsional boshqaruvni ham, kognitiv ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. Bunday yondashuv til o'rganishda uchraydigan tashvish va past motivatsiya kabi muammolarni kamaytiradi hamda talabalarni akademik va hayotiy qiyinchiliklarga puxta tayyorlaydi (Botirova, D. 2025).

O'qituvchilar uchun amaliy jihatdan quyidagisi muhim: EI integratsiyasini oddiy, xavfsiz mashg'ulotlardan — masalan, dars boshida emotsional holatni aniqlash (emotional check-in) yoki qisqa mindfulness (ongli xabardorlik) mashqlaridan — boshlash tavsiya etiladi. Vaqt o'tishi bilan bu ko'nikmalar asta-sekin murakkabroq va interaktiv TF vazifalariga — masalan, munozaralar va jamoaviy muammolarni hal qilish — bog'lab borilishi mumkin. Bunday bosqichma-bosqich yondashuv o'quvchilarda barqaror rivojlanishni ta'minlaydi va intellektual hamda emotsional o'sish uchun qulay muhit yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, TF jarayoniga EI ni singdirish EFL darslarini nafaqat samarali til o'rganish, balki mustaqil, empatik va fikrlovchi shaxslarni shakllantirish maydoniga aylantiradi. EI va TF ga birgalikda e'tibor qaratish 21-asr ta'limining talablariga to'la mos keladi va o'quvchilarni tobora murakkablashib borayotgan, o'zaro bog'langan dunyoda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlaydi.

References:

1. Abrami, P. C., Bernard, R. M., Borokhovski, E., Waddington, D. I., Wade, A., & Persson, T. (2008). Instructional interventions affecting critical thinking skills and dispositions: A stage 1 meta-analysis. *Review of Educational Research*, 78(4), 1102–1134. <https://doi.org/10.3102/0034654308326084>
2. Amirova, D. (2025). Innovatsion ta'lim sharoitida tanqidiy fikrlashni shakllantirish. *O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tadqiqotlari jurnali*.
3. Bar-On, R. (1997). *Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical manual*. Multi-Health Systems.
4. Brackett, M. A., Rivers, S. E., & Salovey, P. (2011). Emotional intelligence: Implications for personal, social, academic, and workplace success. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(1), 88–103. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2010.00334.x>
5. Botirova, D. (2025). Talabalarda psixologik salomatlikni oshirish yo'llari. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15459465>
6. Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, 82(1), 405–432. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x>
7. Ennis, R. H. (1985). A logical basis for measuring critical thinking skills. *Educational Leadership*, 43(2), 44–48.
8. Ennis, R. H. (2011). Critical thinking: Reflection and perspective Part I. *Inquiry: Critical Thinking Across the Disciplines*, 26(1), 4–18. <https://doi.org/10.5840/inquiryctnews20112613>
9. Facione, P. A. (1990). *Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction*. American Philosophical Association.
10. Facione, P. A. (2011). *Critical thinking: What it is and why it counts*. Insight Assessment.
11. Fridrih, N. (2023). Graphic Voices: Emotional intelligence, critical thinking, and academic engagement through multimodal narratives. *Journal of Language and Education*, 9(3), 56–72. <https://doi.org/10.17323/jle.2023.987>
12. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bantam Books.
13. Goleman, D. (2001). *Working with emotional intelligence*. Bantam Books.
14. Husnaini, S. J., & Cahyani, A. (2021). The role of emotional intelligence, learning motivation, and independence in developing students' critical thinking skills. *International Journal of Instruction*, 14(4), 873–890. <https://doi.org/10.29333/iji.2021.14451a>

15. Jackson, S. A., & Kleitman, S. (2014). Emotional intelligence and decision making under pressure: The role of cognitive processes. *Personality and Individual Differences*, 65, 85–90. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.01.031>
16. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1995). *Creative controversy: Intellectual challenge in the classroom*. Interaction Book Company.
17. Kabilan, M. K. (2000). Creative and critical thinking in language classrooms. *The Internet TESL Journal*, 6(6). <http://iteslj.org/Techniques/Kabilan-CriticalThinking.html>
18. Kennedy, M. (2007). Defining a literature. *Educational Researcher*, 36(3), 139–147. <https://doi.org/10.3102/0013189X07299197>
19. Khabibullaeva, L. (2025, March). Developing critical thinking using debates and discussions in online classrooms [Conference presentation]. 31th Conference on Prospects of Development of Science and Education, Tashkent, Uzbekistan.
20. Lai, E. R. (2011). Critical thinking: A literature review. *Pearson Research Reports*.
21. Lin, L. (2009). Influence of culture on students' critical thinking. *International Journal of Learning*, 16(10), 1–12.
22. Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Educational implications* (pp. 3–31). Basic Books.
23. Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2008). Emotional intelligence: New ability or eclectic traits? *American Psychologist*, 63(6), 503–517. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.63.6.503>
24. Nicol, D. J., & Macfarlane-Dick, D. (2006). Formative assessment and self-regulated learning: A model and seven principles of good feedback practice. *Studies in Higher Education*, 31(2), 199–218. <https://doi.org/10.1080/03075070600572090>
25. Otamuratov, S., & Ochilova, D. (2022). The role of emotional intelligence in maintaining psychological and physical well-being. *Uzbek Journal of Psychology and Education*, 2(1), 112–118.
26. Paul, R., & Elder, L. (2002). *Critical thinking: Tools for taking charge of your professional and personal life*. Pearson Education.
27. Paul, R., & Elder, L. (2008). *The miniature guide to critical thinking: Concepts and tools*. Foundation for Critical Thinking.
28. Pishghadam, R., Khajavy, G. H., & Navari, S. (2021). Developing English as a foreign language learners' emotional intelligence through journaling. *Journal of Psycholinguistic Research*, 50(4), 847–864. <https://doi.org/10.1007/s10936-020-09737-2>
29. Tsui, L. (2002). Fostering critical thinking through effective pedagogy: Evidence from four institutional case studies. *The Journal of Higher Education*, 73(6), 740–763. <https://doi.org/10.1080/00221546.2002.11777179>
30. Van den Berg, I., Admiraal, W., & Pilot, A. (2006). Peer assessment in university teaching: Evaluating seven course designs. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 31(1), 19–36. <https://doi.org/10.1080/02602930500262346>
31. Vandergrift, L., & Goh, C. C. M. (2012). *Teaching and learning second language listening: Metacognition in action*. Routledge.

31. Zeidan, F., Johnson, S. K., Diamond, B. J., David, Z., & Goolkasian, P. (2010). Mindfulness meditation improves cognition: Evidence of brief mental training. *Consciousness and Cognition*, 19(2), 597–605. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2010.03.014>
32. Zins, J. E., Weissberg, R. P., Wang, M. C., & Walberg, H. J. (Eds.). (2004). *Building academic success on social and emotional learning: What does the research say?* Teachers College Press.